

**ekonomik ve toplumsal dönüşümün
mimarı Turgut Özal**

“GELECEĞE BAKIŞ VE DEĞİŞİM” *

A GLANCE INTO THE FUTURE AND CHANGE

TURGUT ÖZAL

Muhterem Misafirler,

Değerli Arkadaşlarım,

Bugün burada ben daha çok ekonomik meseleler üzerinde biraz da tarihi bir perspektiften hareketle geleceğe bir bakış atfetmek istiyorum. Karşılaştığımız bazı meseleleri ve karşılaşmamız muhtemel meseleleri ileride daha iyi münakaşa edebilecek bir zemine oturtmak istiyorum.

Son zamanlarda muhtelif toplantılarda yaptığım konuşmalar var. Bunların genel çerçevesi birbirinden değişiktir. Ama genel hatlarıyla bunlar ülkenizin meseleleridir. Ülkemizde halletmeye çalıştığımız bazen halledilmesinde problemler olan meseleleridir. Ve ayrıca önümüzdeki yıllarla ilgili bazı konuları da ihtiva etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti büyük bir imparatorluk olan Osmanlı'nın mirası üzerine kurulmuştur. Şunu da ifade edebilirim, bu imparatorluğu da hala çok iyi tanıdığımız kanaatinde değilim. Her geçen gün daha az tanıdığımız ortaya çıkıyor. Hemen parantez içinde söyleyeyim... Bizim oradan öğreneceğimiz birçok hususlar var. Biz o devreye dikkatle bakarak, “acaba şu konuyu nasıl halletmişler” dediğimiz birçok mevzuların çok iyi misal ve anlayışları oralardan öğrenmemiz lazımdır, kanaatine varıyorum. Ve bir de diyorum ki; bu konuda üniversitemizde daha çok sayıda tarihçiler, eski Türkçe, eski yazı ve Osmanlıca bilenler çoğalır. Toplumumuz çok daha geniş analiz ve bilgiye kavuşarak önümüzdeki yıllarda veya karşılaştığımız meselelerin çözümünde de o devreden istifade edebiliriz.

* Bu yazı 16 Ekim 1992 yılında İstanbul The Marmara Otelinde yapılan konuşmanın metnidir.

Yayman, H. (der.) (2018). *Türkiye'ye Yön Veren Konuşmalar Turgut Özal'ın Mirası*. İstanbul: Doğan Kitap.

Üç Önemli Hadise

Osmanlı İmparatorluğu şahikasına 16. yüzyılda geldi. Yapılan incelemelerde şunu gösteriyor ki, 16. yüzyılın ortasından sonra bir duraklama arkasından da yavaşça olsa bir aşağıya doğru iniş başladı. 1683 Viyana Bozgunu'ndan sonrada bu iniş hızlandı.

Benim yaptığım inceleme ve araştırmalar, okuduğum kitaplar, özellikle yabancı kaynaklar o devrede en önemli eksikliğimizin sanayi devrimini atlamamızdan kaynaklandığı sonucuna varıyor. Özellikle 18. asrın, 1700'lü yılların ortasında Batı sanayi ile enerji gücünü kullanarak kol gücünün bin, 10 bin, hatta 100 bin mislini almaya başlamıştır. Bu alanda biz ise çok büyük bir gerilik içindeyiz. Sanayi Devrimini bir nevi atmamışız.

Matbaa ona göre çok geç gelmiş. Tabiatıyla bilginin yayılmasında matbaanın çok büyük bir rolü var. Ben İslam anlayışının matbaanın karşısında olduğu kanaatinde değilim, o gün öyle kullanılmış ama içinde çok basit bir "işini kaybetme endişesi" olduğu kanaatindeyim. O zaman elle yazı yazarlar "matbaa gelirse bu bizim aleyhimize olur" diye bir parça da dini anlayışları istismar ederek, Türkiye'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun gündeminden bu meseleyi bir 150 yıl geriye atmışlardır.

Zannediyorum bu iki önemli hadise ve üçüncü bir önemli hadise daha var. 1492 Amerika'nın keşfidir. Tabii birden bire büyük bir hadise olmuyor. Üzerinden aşağı yukarı 100 sene geçtikten sonra Amerika'dan kaynak yaratılıyor. Sömürgecilik başlıyor. Bilhassa Güney Amerika'daki zenginlikler Avrupa'ya aktarılıyor. Altın, gümüş ve birçok kıymetli taşlar geliyor. Avrupa zenginleşiyor. Bu zenginlik fiyatların yükselmesine sebep oluyor. Osmanlı ülkesinden de mal kaçmaya başlıyor. Ekonominin basit bir kaidesi var mal daima nerede daha iyi bir fiyat bulursa oraya gider. Mal hareketlenip kaçmaya başlayınca bunu önlemek, narh koymak, kontrol etmek imkânsız olur. (ki, ekonomide yapılabilecek en büyük yanlışlıkta budur) çünkü ekonomik kanunlar kontrol eder, polisiye tedbirlerle ekonomik düzeni kontrol edemezsiniz. Tam tersine netice alırsınız. Nitekim o devrede yanlış neticeler alınmaya başlanıyor. Yeniçeriler jandarma gibi kullanılıyor, bugünün jandarması gibi. Tabii o da o zamanki silahlı kuvvetlerin anlayışını bozuyor. Profesyonel bir ordu biraz ticaretle uğraşmaya kalkınca meseleler başka bir veçheye doğru gidiyor. Netice itibariyle çok sağlam kuruluşu olan bir imparatorluk süratli bir şekilde aşağı doğru inmeye başlıyor.

Fikir Kargaşası

1912 veya 1913 senesinde, belki daha evvel Mehmet Akif'in Safahat'ını yazdığı dönem tahmin ediyorum, o yıllar olması lazım. Orada şöyle bir ibare var. O tarihte diyor ki:

“İşimiz düştü mü tersaneye veya denize, âdetimizdir derhal müracaat ederiz İngiliz'e, bir yıkık köprü için Belçika'dan kalfa gelir, hekimin hazıki bilemem nereden celbedilir. Yoktur bütçe hesabatını çıkaran, hadi gelsin bakalım mösyö Loran. Sanayimiz nerede, tersanelerimiz nerede, ya Manchester' de, ya Brüksel'de ya Berlin'de...”

Bu Mehmet Akif'in Safahat'ında Türkiye'nin o zamanki durumunu anlatan çok enteresan bir bölümdür. Safahat'ta çok enteresan bazı bölümler var. o devrede önemli bir fikir kargaşası içindeyiz. Gene orada yazıldığına göre bir kısım insanlar çıkmış “bizim bu işleri getiren dinimizdir, biz dinimizi değiştirelim” hatta Safahat'ta bir yerinde “Rus olalım” diyenlerin bulunduğundan söz edilir. Tabii o gün bu lafları söyleyenlerin, bu fikirleri ileri sürenlerin şimdi Türkiye ile eski Sovyetler Birliği arasındaki önemli farkı görmelerini düşünün. Yani nereden nereye...

Harpler ve Göç

1911-12-13 yıllarında, başımıza gelen en önemli işlerden biri Balkan Harbi faciasıdır. Arkasından Cihan Harbi, arkasından İstiklal Harbi. Durumu ben inceledim. Meseleye biraz da ekonomik olarak baktım. Balkan Harbi sadece silahlı kuvvetlerimizin mağlup olduğu bir savaş değil. Ama ülke olarak büyük toprakların kaybedildiği aynı zamanda da çok büyük göç hareketlerinin yaşandığı bir dönem. Bu devrede gerek Batı Trakya'da gerek Makedonya'da gerekse bugünkü Bulgaristan'ın güneyinde yaşayanların büyük bir kısmının Türkiye'ye göç ettiği muhakkak. Göçün tam büyüklüğünü bilmiyorum ama bir göçün kolay olmadığını biliyorum.

Sonra Cihan Harbi kapımızı çalıyor. Cihan Harbi'nde Doğu Anadolu'da büyük göçü beraberinde büyük bir göçü beraberinde getiriyor. Aşağı yukarı Artvin'den Adana'ya kadar bir çizgi çekerseniz, bunun doğusundaki bölgede Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun bir kısmı da var. Burada asırlardır çok çeşitli etnik gruplar da yaşıyor. Bunlardan bir tanesi Ermeniler. O zaman bu bölgedeki şehirlerin çoğunda %20-25 civarında Ermeni nüfus yaşıyor. Hatta bu durumda nüfus yapısına sahip köyler, kasabalar var. Büyük bir göç hareketiyle bunlar imparatorluğun Suriye'sine, Lübnan'ına oradan da bildiğiniz gibi Güney Amerika'ya, Amerika'ya göç edenleri de var.

Arkasından İstiklal Harbi. İstiklal Harbi beraberinde çok büyük bir facia getiriyor. Yunan ordusunun Batı Anadolu'ya girmesi, orada asırlardır beraber yaşayan Türk ve Rum topluluklarının arasına büyük bir husumeti bu şekilde sokmuş oluyor. Hatta Yunan ordusu çekilirken, aynı toplumların bir arada yaşamayacağı endişesiyle bir kısmı kaçıyor. Lozan Sulh Muahelesiyle Yunanistan'dan (rakamı bildiğim kadarıyla söyleyeyim) 850-900 bin civarında Türk, Türkiye'ye geliyor. Batı Anadolu'dan da Rum Yunanistan'a gidiyor. Şimdi düşünün. 12 milyonluk bir Türkiye İstiklal Harbi sonunda durum bu. Bütün bu göçler belki de 3-4 milyon insanın hareketi demektir. Geçtiğimiz yıllarda 60-70 milyonluk Türkiye'ye Bulgaristan'dan 300 bin muhacir geldiği zaman ne gibi sıkıntılar çektiğimizi bir düşünün. O günkü fakir Türkiye, güçsüz Türkiye bunun altında nasıl ezildi acaba?

Nesillerin Birikimi

İşte Osmanlı İmparatorluğu bittiği zaman, tam manasıyla kül olmuştu. Fiziki gücü tam manasıyla tükenmişti, birikim diye bir şey yoktu... Eski devreden sadece tarihi, kültürel bilgilerin dışında bir fiziki varlıkta doğru dürüst kalmamıştı. Büyük camiler vs. İstanbul'daki tarihi eserleri kastetmiyorum. Ama milletleri büyüten onların servetleri dediğimiz, nesillerin birikimleridir. Nesillerin birikimi yok. Devamlı bir azalma kaydetmişiz. Bu da ekonomik olarak bizi fevkalade zor bir duruma düşürmüştür... İşte; Cumhuriyet'in ilk devresinde karşılaşılan problemler bunlar. Ne kadar bilgili, akıllı olsalar ve ne kadar iş yapmak isteseler bile imkânsızlık içindeler.

Nitekim yaptığım inceleme ile şöyle bir neticeye varıyorum. Aşağı yukarı ilk devrede 1923'den 1950'ye kadar yapılan baraj sayısı üç tanedir. Bunlardan bir tanesidir. Çubuk Barajı'dır Ankara'da. Bent demek lazım, baraj değil. Ölçülerimize göre baraj olamaz. İkincisi Porsuk bendi. Üçüncüsü Niğde'de ufak bir bent. 27 sene içerisinde yapılanın hepsi budur. Tabii başlangıcında da başka hususlar var. Toplumda çok büyük sosyal reformlar, değişiklikler yapılıyor. Sosyal alanda büyük değişimler yapmak kolay değildir. Yazı, konuşulan lisan gibi birçok değişiklikleri yaptığımız zaman kısmen her şeye yeni baştan başlıyormuşsunuz gibi bir duruma düşersiniz. Bu hiç de kolay olmaz. Mevcut yükünüze başka yükler eklersiniz.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1950'ye kadar ki ilk dönemine baktığımız zaman, bazı hamleler daha var. Bunların başında Kamu İktisadi Teşebbüsleri geliyor. İleride bu konunun ne gibi problemler getirdiğinden de bahsedeceğim. Başlangıçta, Cumhuriyet hükümleri daha serbest bir ekonomik düzene

gitmeye çalışmışlardır. Özel teşebbüsü destekleme gayret etmişlerdir ama memlekette özel teşebbüs yok. Özel teşebbüs olabilecek grupların mühim bir kısmı göç etmiş, o tarihlerde baktığımız zaman; Rumların büyük bir kısmı, Ermenilerin sanayi, ticaret erbabı göç etmişler. Bu yönden de bir birikim söz konusu değil. Yine bu dönemde, dünyada meşhur 1933 krizi meydana geliyor. Ve Amerika dâhil birçok ülkelerde devletin ekonomide ağırlığı tartışılarak artırılmaya başlanıyor. Biz de tabii olarak (zaten başka imkân olmadığı için) o yola doğru gidiyoruz.

İki büyük kuruluş vardır: Sümerbank ve Etibank. Birisi enerji ve tabii kaynaklar için maden, diğeri ise sanayi için kurulmuş iki büyük kuruluş budur. 1950'ye geldiğimiz zaman, demokrasinin başlangıcı olan dönem Türk sanayinin ağırlığı tamamıyla kamu iktisadi teşebbüslerindedir. Ama bunları da parmakla saymak mümkündür. Yani kaç tane fabrika var deseniz; bunları teker teker göstermek kabildi. Aradan seneler geçtikten sonra da hala politikacılar arasında hep bu münakaşa edilmiştir. Bildiğim kadar 1980'e gelinceye kadar hatta daha sonrasında işte biz şeker fabrikası yaptık, çimento fabrikası yaptık... Bunlar, çimento, şeker fabrikalarıdır. Siz ne kadar fabrika yaptınız münakaşası yapılmıştır. Bunun gösterdiği bir husus var. O kadar büyük bir sanayileşmeye ihtiyacınız var ki, bir fabrika kuruyorsunuz, ondan sonra bir fabrika daha kuruyorsunuz, bunları da saymak mümkündür. İşte şu kadar sayıda fabrika var. Ben Başbakan olduğum dönemi hatırlıyorum. Zamanın muhalefeti bu soruları sorardı, bende derdim ki; artık eskisi gibi değil, yani biz fabrika saymayız size, şunu yaptık bunu yaptık dememiz mümkün değil. Çünkü bir Organize Sanayi Bölgesi oluyor. Şimdi oraya bakıyorsunuz, 150 tane fabrika var. Bunlar irili ufaklı özel teşebbüs tarafından süratle kuruluyor. Bu şeklin değiştiğini gösteriyor. Eskiyle yeni şekil arasında önemli bir farkı da bu mukayese gösteriyor.

Nesiller ve Farklı Düşünce

Biz tek parti devrinden kalma Cumhuriyet'in ilk nesliyiz. Ben 1927 doğumluyum. Demek ki, Cumhuriyet'in ilk nesli sayılırız. Bugün eğer her nesil arasında 20 sene fark olduğunu düşünürseniz, aşağı yukarı 3'üncü, 4'üncü nesle geliyoruz. 4'üncü nesil gelmeye başladı. Bizden evvelki nesil Osmanlı döneminde doğmuş nesildir. Onlarda Osmanlı dönemi tesirleri daha fazladır. Bizim zamanımızda bu tesir azalmaya başlar. Ama biz babalarımızdan, ailelerimizden gördüğümüz adet ve ananelerden dolayı o eskiden kalan tesirler altında olmuşuz. Biz ve bizden sonraki nesilde Cumhuriyet'in tesirleri

daha fazla vardır. Tabii kabul etmek lazım Osmanlı devri ile Cumhuriyet devri oldukça birbirinden farklı, anlayışlar farklı, bir takım meseleler üzerinde düşünme tarzları farklı, bazı meselelerde ön yargılar size bir nevi zerk ediliyor. “böyle düşüneceksiniz”, “bundan farklı düşünmeyeceksiniz” diye. Zannediyorum toplumu ileride meydana getiren de bugün bazı problemler nesiller arasındaki farklı düşüncelerin çarpışmasından meydana geliyordu. Bunun tesirlerini hala hissediyoruz. Bu dalgalanma belki 10-15 sene sonra daha düzgün bir akışa girecek. Fikir İhtilaflarının temelinde bazı anlayış farkları yatmaktadır. Bugün dikkat edin, su yüzene çıkan ihtilafların temelinde Cumhuriyet’in başlangıcındaki bazı fikirlerle sonradan demokrasi devrindeki bazı fikirlerin çarpışması vardır.

Toplumdaki Büyük Değişiklik

Ama zamanla bunun değişeceğini, daha enteresan bir yaklaşımın meydana geleceğini tahmin ediyorum. Tabii demokrasi devrinin bir hususiyeti var. Demokrasiye geçtiğimiz devirde bence en önemli hususiyet halkın reyinin, oyunun gelmesidir. Bu birçok şeyi değiştirdi. Toplumda inanılmaz derecede değişikliğe sebep oldu. Türk toplumunda cemiyetin en elit tabakası en yüksek tabakası tabii askerlerde dâhil devlet memurları, devlet idarecileri bir de “eşraf”dan dediğimiz insanlardı. Bir burjuva toplumunun insanları değildi onlar. Toprağa daha çok bağlı (%80’i,85’i toprağa bağlı) bir toplumduk. Hatta öyle alıştırmıştım ki: çocukluğumdan, biraz gençliğimden benim hatırladığım tüccar olmak, esnaf olmak biraz ayıp sayılırdı. Bu işleri başkaları yapar gibi havaları vardı. Yanlış olarak kafalarımıza sokulan düşüncelerden biri budur. Hatta ne bileyim, şöyle söyleyebilirim. Eğer bir genç bir yerde talebe iken garsonluk yapmaya kalkarsa bizim devrimizde ayıplanırdı. Ama bugün dikkat ediyorum üniversite gençlerinin çoğu bir iş olarak bunları yapıyorlar ve kimsede kınamıyor. Kimse de böyle düşünmüyor. Bunu söylemekten kastım demin söylediğim düşünce farklarının zaman içerisine değişme sürecine gireceği ve bunun içinde biraz zaman kaybedeceğimizdir.

Tabii toplumda çok büyük değişiklik oldu. Toplumun 1950-1960 arasında özellikle oyun hâkim olması sebebiyle siyasetçiler nereden fazla oy geliyorsa oraya önem verdiler. Dikkat ederseniz, 1950’li yıllarda Adana’da yüksek para getiren iş çiftçilikti. Çukurova’da sulama doğru dürüst yoktu. Buna rağmen kuru ziraat ve yağmura bağlı ziraat iyi kazanç getirdi. O dönemde Adana’dan gelip İstanbul’da para yiyen Hacıağaların hikâyesi bizim gazetele-
rin sütunlarında yer alırdı. Şimdi düşünün, yani Hacıağa gelmiş İstanbul’da

para yemiş, aslında bunun arkasında bir parça kıskançlık var. Eskiden bu adamlar gelemiyordu, şimdi bu adamlar gelmeye başladı. Bizim itibarımız sarsıldı, biz bunlara gidiyorduk. Veya bu cemiyetin üst tabakası bizdik. Çekememezlik başladı yazılarda da bunu görürsünüz. 1950-55 arasında gazetelerde bu hikâyeler çok anlatılmıştır. Hacığa hikâyeleri bir nevi alay etmek şeklindedir. Yani kızgınlıklarından biraz da alay etmedir. Bugün kimse aksini düşünmüyor. Dikkat edin, o zaman fevkalade başka düşünölmüştür tabii bizler de, sizlerde belki bizim yaşımızda olanlarda bu tesirlerin altında kalmışlardır, onu da söyleyebilir. Çünkü yazılar şeyler bir iz bırakıyor netice de. Tabii devletin özellikle politikanın oya müteveccih bir takım kolaylıklar getirmesi, çiftçinin cebine para girmesi, ondan sonra fabrikaların özel sektörlün teşvik edilmeye başlanması. Adana'da tarımdan sanayiye geçiş, tüccardan sanayiye geçiş sürecinin başlamış olmasıyla bu şehirlerde bugünün deyimi ile ya da dünlün deyimi ile burjuva sınıfının daha doğrusu zengin bir toplumun yavaş yavaş meydana geldiğini görmeye başlıyoruz. Bu insanlar daha fazla ağırlık kazanıyor.

Değişim Devam Edecek

Zannediyorum ki; 1960'a geldiğimiz zaman hadisenin dinamiklerinden biri de budur. Bir ihtilale, bir devrime, 27 Mayıs gibi bir hadiseye neden maruz kaldık? Eğer iyi incelersek, hadisenin gerisinde birazda bu gibi meseleler vardır. Ama toplumun değişmesine mani olamazsınız. Bu bir süreç. Ne kadar karşı hareket de yapsanız değişim devam edecektir. Değişim devam etti. Bugün bu meseleler konuşulmuyor. Zaten şekilde değişti. Tarım toplumundan, şehir toplumuna geçtik. Bugün Türkiye'nin nüfusuna bakın ağırlık şehirlerdedir.

Söylemek istediğim sadece bunlar değil. Ekonomik düzen meselesine de gelmek istiyorum. Biz devletçi politikayla başladık. Cumhuriyet'in 1930'lu yıllarında ve sonrasında, kamu iktisadi teşebbüsleri ağırlıktaydı. 1950'den sonra özel sektör teşvik edilmekle beraber devletçi politikada devam etti. 1960'da bunun tersi yapılmak istendi. Bir nevi planlı ekonomi devresi. O sıralarda dünyada da bunun çok büyük reklamı vardı. Hindistan bunu takip ediyor, birçok ülkeler planlı bir ekonomi içerisinde diye bizde de Devlet Planlama Teşkilatı kuruldu. 1960 hareketinden sonradır. Planlı ekonomi tabii ki komünist ülkelerin ekonomisi, merkezi planlı gibi değil, ama bizde oldukça merkezi bir plana sahiptik. Planlama Teşkilatının çok büyük ağırlığı vardı. Şimdi hatırıma şu geliyor. Mukayese ederek söylüyorum 1960 gerek bizim ülkemizde gerek Kore'de bir nevi müdahalenin olduğu devredir. Her

iki ülkede de aşağı yukarı birbirini takip eder. Zannediyorum ilk önce Kore’de oldu, arkasından bizde oldu. Ben Güney Kore’nin rakamlarına baktım, 1960 başlarında Güney Kore’nin rakamları ihracat da dâhil Türkiye’nin dörtte biri bile değil. Yani yanlış hatırlamıyorsam, 30-40 milyon dolarlık bir ihracatı vardı hepsi o kadar. Çok fakir bir ülke. Türkiye’nin o sıralarda 200-300 milyon dolarlık ihracatı vardı.

Sistemi İyi Kurmak

Kore, planlı ekonomi veya sosyalist bir ekonomik sisteme gitmedi. Kore daha ziyade zaman içerisinde özel teşebbüse dönen ama dışa dönük, ihracata dönük bir politikayı uygulamaya başladı. Ve Türkiye’yi süratli bir tempoda geçti. 1980’e geldiğimizde bizim ihracatımız 2 milyar 200 milyon dolardı. (1979’da zannediyorum) onların ihracatı ise, 30-40 milyar dolar mertebelerine, seviye olarak bu noktaya gelmişti. Tabii şimdi çok daha yukarıdadır.

Bu şunu gösteriyor. Sistem iyi kurulduğu takdirde hangi ülke olursa olsun, işi iyi gidecektir. Bir başka misal daha vereceğim: 1945’de iki Almanya ayrılıyor. Ama 1945’de ayrıldıkları zaman bu iki Almanya aynı Almanya idi. İnsanlar aynı insanlardı, aynı Alman aynı karakter. 1989’da bu iki Almanya tekrar birleşti. Şimdi bakın 1989-90’a geldiğimiz zaman iki Almanya arasında korkunç bir fark var. İnsanlardan değil bu. Aynı insanlar hatta benim bildiğim Doğu Almanya Komünist Blokun yıldızıydı. En önemli, en kaliteli mallar orada yapılıyordu. Ama bugün bir bakıyorsunuz ki, Almanların yani Batı Almanların onu beğenmesi mümkün değil dünya standartlarına çıkması mümkün değil. Altyapı fevkalade gitmiş. Şu söylenmektedir: Batı Almanya’nın üzerine öyle bir yük geldi ki, her yıl Doğu Almanya’ya 100 milyar mark sarf etmek mecburiyetinde. Bilmiyorum kaç yıl daha sarf edecek? Demek ki bu ikisi arasında fark da sistem farkıdır.

Serbest Pazar Ekonomisi

Tabii Batı Almanya’nın inkişafında çok önemli bir hadise var. Ve bu hadiseyi detayıyla okudum. Bir adamın çok büyük rolü var: Prof. Erhard. Ekonomi Bakanlığı’nda fevkalade başarılı. Amerikan işgal bölgesinde o sırada da bütün Avrupa’da sosyalizm rüzgârı esiyor. Her tarafta sosyalizm. Ve “meseleler ancak sosyalizmle çözülür” sloganları her tarafı kasıp kavuruyor. Nitekim İngiltere’de İşçi Partisi Churchill’ in karşısında iktidara geliyor. Harbin hemen sonundadır. Fransa’da karmakarışık bir düzen meydana geliyor. İtalya’da komünistler çok büyük oy alıyor, Fransa’da öyle. Buna mukabil

Almanya’da işte o tarihte bu zat bir “serbest Pazar ekonomisi” lafiyla başlıyor, ifadesi aynen böyle. Tabii o sırada serbest Pazar ekonomisi deyimi şöyle değiştirerek kullanıyor. “Sosyal Pazar ekonomisi” diyor, çünkü korkusu sosyalistlerin bu meseleyi saptırmalarıdır. Biraz daha işi manasıyla saptırmalarıdır. Biraz da işi manası ile daha sevimli hale getirmeye çalışıyor. Sosyal Pazar Ekonomisi. Bizde de, dikkat ettim, şimdi sol partiler serbest Pazar ekonomisi yerine sosyal Pazar ekonomisi demeye çalışıyorlar. Aşağı yukarı bu cümle aynı manada kullanılmıştır. Yani farklı kelimelerdir ama fiilen aynı manayı getirirler.

Şöyle bir laf var: Almanya’da yeni para da basılmış, çok büyük bir enflasyon hadisesi oluyor. Erhard, “yeni parayla birlikte, malları serbest bırakacağım” diyor, fiyatlar serbest. Erhard’ı Amerikan generalin karşısına çıkarıyorlar, sen bunu nasıl yaparsın diye bilhassa İngilizler çok sıkıştırıyorlar. O da generale diyor ki, “ben malları serbest bıraktım, vitrinleri dolduracağım, bu insanlar bu malları almak için var güçleriyle çalışacaklar.” Söylediği formül gayet basit, “bu malları almak için bu insanlar çalışacaklar” ve zannediyorum ki Batı Almanya’yı Doğu Almanya’dan ayıran en önemli fark burada. Onun üzerine Amerikalı general, “sen bildiğin gibi yap, ben senin arkadayım” diyor. İşte Almanya’nın kaderini değiştiren hadise budur.

Ben Almanya’ya 1955’de gittim, daha 5-6 sene geçmişti Alman işçisi haftada 55 saat çalışıyordu. Bugünkü gibi 35 saat değil, 55 saat çalıştığını gözlemlerimle gördüm. Ve Alman mühendisleri 1000 mark aylık alıyorlardır. Bugün Almanya’da ayda 1000 markı hiç kimse almıyor. Düşük bir para haline geldi. Markın dolar karşısında paritesi 4 mark 1 dolardı. Şimdi ise 1,5 mark 1 dolardır.

Türk ekonomisine gelince, biz 1950’lerden 1960’lara geldiğimizde planlı ekonomiye geçtik ama 1960’lı yılların sonuna doğru ekonominin ismi karma ekonomi oldu. Ve uzun müddette karma ekonomi modası devam etmiştir. Devletin de özel teşebbüsün de ekonomide rolü var. Bazıları, “özel teşebbüsün yaptığını devlet yapmasın” bazıları da “stratejik sanayilere devlet sahip olsun” diyorlardı. Uzun müddet bunlar münakaşa edildi. Bu şekilde mesele 1980’e kadar gelmiştir.

Dışa Açıldık

1980’de çok büyük değişim yapıldı ben bunu açıkça iddia ediyorum. Değişim nedir? Ona girmeyeceğim. Yani alınan neticeler üzerinde duracağım. Bunu aşağı yukarı herkes biliyor. Bugün Türkiye’nin yaşadığı, karşılaştığı

durumu hepimiz biliyoruz. Belki bazı noktalarını, bazı enteresan noktalarını söyleyebilirim ama gördüğüm bir şey var. Dışa açıldık. Bugün bir Türk müteşebbisi, ihracatçısı, sanayicisi malını dışarıya satmak için çırpınıyor. Böyle bir şey yoktu vaktiyle. Tam tersiydi. 1980'den evvelki dönemde bizim mallarımızı gelir alırlardı. Üzümümüzü, fındığımızı hatta tütünümüzü dahi. Yani biz dışarıda satamazdık. Sanayi malı olarak bilinen o zaman sade pamuk ipliği ile küspeydi. Ağırlıkla buydu. Bugün çantayı eline alan en tanımadığınız bilmediğiniz yerlere kadar gidiyor. Kore'den Taiwan'dan artık nereye bulursanız, nerede imkan varsa, oraya malını satmaya çalışıyor. Bu, en büyük değişikliklerden bir tanesidir. Dışa açılmayı sadece Türk ihracatçısının, sanayicisinin malını satması şeklinde de görmeyiniz. Dışa açılmayı ben bir parça daha farklı görüyorum zihniyet değişikliği hemen hemen her sahada "acaba dışarıda bu iş nasıl yapılıyor" diye... Herkes sergilere fuarlara gidiyor. İnanılmaz derecede, tahmin edemeyeceğiniz sayıda fuarlara giden var. Hatta bunlar büyük sanayiciler falan değil, ufak iş adamları gidiyor. Ankara'nın mobilyacıları gidiyor. Fransa'da veya İtalya'da özellikle İtalya'da yapılan sergilere onlar giderler, görürler gözlerine kopyalandırır gelir ayısını Türkiye'de yapmaya çalışırlar.

Dünya ile Bütünleşiyoruz

Geçen gün, hanım kuaförü bir dostumuz geldi, "ne yapıyorsun" dedim, "nasılsın?" dedim. Dedi ki, "Japonya'dan geldim", Japonya'ya gitmiş, "niçin gittin?" dedim. "Biz 15 kadar kuaför bir arada kuaförlük üzerine yapılan bir fuara gittik. Onları gördük" dedi. Sonra şunları söyledi:

"Tabii biz bunları geziyoruz, görüyoruz. Burada onları tatbik etmeye çalışıyoruz. Eskiden bizi hiç kimse hesaba almazdı, şimdi hesaba alıyorlar. Diyorlar ki, işte Paris'in şu meşhur kuaför zincirini yapan falanca gelip bizimle işbirliği yapıp Türkiye'de de zincir açmak istiyor ama kolay değil açtırmayız."

İşin nasıl yapıldığını, artık herkes dışa açılarak öğrenmeye başlamış. Me-seleyi sadece bu seviyede de görmeyiniz. Hemen hemen her seviyede dışa açılan bir Türkiye var. Bunu muhakkak giderek görmeniz şart değil. Giderek görüyorsunuz çok iyi bir şey. Serbestçe gidebiliyorsunuz, cebinizde paranız var harcayabiliyorsunuz, kredi kartlarınız var.

Ama bir de televizyonlar var. Televizyon deyip de geçmeyin. Birçok bilgileri daha küçük yaşta çocuk yaşta insanlar almaya başladı. Değişiklik oradan başlıyor. Çocukların ne laflar söylediklerine dikkat ediniz. Şunu göreceksiniz: onlar televizyonda ne öğreniyorlarsa onları tekrar ediyorlar. Ve oradan

çok iyi öğrendiklerine dikkat edin. Hatta birçok reklamları da öğreniyorlar bu arada. Bu da bir değişikliktir, çok ciddi dışa açılan bir değişikliktir. Biz bunun yanında kanaatimce bir nevi globalleşiyoruz, dünya ile birleşiyoruz. Senkronize oluyoruz. Önemli hususlardan bir tane. Artık izole bir ülke değiliz. Bütün meselemiz dünya standartlarını yakalamak ve dünya ile bütünleşmek bunu süratle yapmaya başladık.

Bir önemli bir hususiyet daha var üçüncü söyleyeceğim. Bugün Türk toplumu üretici toplum değil, tüketici toplumu haline geliyor, çok süratli bir tarzda. Ben bunu 1950'lerde Amerika'ya ilk gittiğim zaman bunun farkına vardım. Orası bir tüketim toplumu. Büyük departman storelardan içeriye girip, her türlü malı binlerce, on binlerce malı gördüğünüz zaman işte o bir tüketim toplumu hadisesidir. O zaman bunlar Avrupa'da bile yoktu. Amerika'da vardı o devrede ise bizde hiç mümkün değil. Nihayet, 2-3 dükân çeşidi, tuhafiyeci, manifaturacı tabirler böyleydi. Tuhafiye, manifatura, bakkal, manav, kasap. Bizim bildiğimiz bunlardı. Aşağı yukarı Türk toplumunun bildiği zaruri ihtiyaçları karşılamaktı. Biz zaruri ihtiyaçların dışında, şu makine eskidi, şu süpürge çok daha iyisi çıktı bunu kaldırıp atalım, yenisini alalım diye o devirler de hiçbir düşüncemiz olmadı. Televizyon uzaktan kumandalı, 3 veya 9 sistemi olan televizyonlar rahatlıkla satılabiliyor. Eskiden bunlar düşünülemezdi.

Yabancı Sermaye

Benim bir müşahedem daha var, içinde yaşadığım için biliyorum: biz yabancı sermayeden çok korkan bir toplumduk. Böyle alışmıştır. Yabancı pek hoş giden bir kelime değil. Yabancı sermayede 1960'lı 1970'li yılları biliyorum hatta 1980'in başını biliyorum, "aman gelmesin, gelip bizi sömürecek, bizi bitirecek" diyenler, gazetelerimizde hala o yazıları, türkülerini söyleyenler, köşelerde duruyor. Onu biliyorum. Bugün dikkat ediniz, yabancı sermayeden kimse korkmuyor. Var mı korkan? Yabancı sermayenin önemli bir kalkınma aracı olduğu hususunda geniş bir konsensüs vardır. Bu da geçtiğim 7-8 senede meydana gelmiş bir husustur bunu da iddia ederim.

Ben 1970'li yıllarda devlette çalışmıyordum, özel teşebbüsteydim. Yabancı sermaye düşmanlığının ne mertebeye erdiğini daha iyi biliyorum. Planlama'nın o bölümünde çalışan hanımlarımıza veyahut da çalışanlarımıza isimler takmışlardı mesela birini, "korkunç yenge" derlerdi yabancı sermayeciler. Çok iyi hatırlıyorum. Çünkü bir işi geçirmek mümkün değildi. Yani 8 ayda bir iş nihayete erdirilemezdi. Bu devrelerden geçtik. İlk

başladığımızda zaman 1980’de meseleyi basitleştirmek için bir kararname çıkarttık. “ 50 milyon dolara kadara olan yatırımlara planlama karar versin, bunun üstündekiler için ayrı bir kararname yapılsın, hatta orada da mümkün olduğu kadar Türk sermayesine imkân tanınsın” dedik. Çünkü eski tesirlerde geliyor. Hep böyle düşünülüyor. Bugün bunlarda değişti. Sizin pek beğendiğiniz, Metro’nun sermayesinin zannediyorum %100’ü yabancıdır. Birçok insan alışveriş ediyor. Sermaye %100 yabancı. Ama içine bakın çalışanların hepsi Türk. Manegerler de Türk, Alman sermayedar gelmiş, sistemini koymuş kendisi de çekmiş gitmiş. Ve içeride satılan mallarında %90’ı Türkiye’nin malları, tabii bundan dolayı bir kısım malları ihraç etme şansına da sahip oluyoruz.

İhracat Bünyesinde Değişiklik

Önemli bir değişiklik de ihracat bünyesinde yapılan değişikliktir. İhracatı tarımsal karakterli olan ülke, bir sanayi karakterine hatta bir hizmetler karakterine süratle dönmeye başladı. Bugün sanayi malları ihracatı aşağı yukarı ihracatımızın %80-81 mertebesinde. İşte bu çıksa çıksa %85’e kadar çıkar. Daha fazla çıkacağını zannetmiyorum. Ama bunun yanında, bunun dışında döviz gelirlerinde önemli unsurlardan bir tanesi hizmetler sektörü olmaya başladı. Turizm bunlarda bir tanesi. Ondan sonra navlun, büyük çapta nakliyecilik, dış müteahhitlik bunların hepsi hizmetler sektörüdür. Ve süratli bir tarzda da iş bu tarafa doğru kayıyor. Ben Türkiye’nin önümüzdeki yıllarda ödemeler dengesinin en önemli kalemlerinin hizmet sektörüne doğru kayacağını tahmin ediyorum.

Zihniyet Değişliği

Şimdi, esas itibariyle toplumun hemen her kademesinde bir zihniyet değişikliği var. İstisnası yok bunun. Zihniyet değişikliği her sahada küçükten büyüğe kadar herkeste meseleleri daha başka şekilde görme anlayışı meydana gelmiştir. En önemlisi de budur bence. Eski zihniyetler de bir takım değişiklikler yapılmıştır. Daha modern anlayışlar gelmiştir. Birçok konular da batılı nasıl düşünüyorsa biz aşağı yukarı ona yaklaşmışız. Bilhassa ekonomik hadiselere bakış tarzımız bu yöne doğru gelmiş. Şimdi bir misal vereyim: “yerli malı kullanılmalı...” bu tabiri hepimiz biliriz değil mi? Yaşlı olanlarımız çok daha iyi bilir. Yerli malı haftası yapardık ben hatırlıyorum, yanında Osman Özbek var, bir tesadüf 1984 senesi daha hükümeti yeni kurmuşuz, yeni işe başlamışız üzerinden ya bir ay geçmiş ya da bir buçuk ay geçmiş. Mahalli seçimlere

girmek üzereyiz. Bir kıyamet grupta, “Efendim nasıl olur da muz ithal edilmiş.” Birisi muz ithal etmiş, ondan sonra kıyamet kopuyor bizim grupta. Antalya mebusları ayağa kalkmış, “Antalya’nın Anamur muzunu varken nasıl olurda biz bu muzunu ithal ederiz” diyorlar. Yatıştırdık tabii ki. “bakacağız, edeceğiz, bir yanlış olmuştur” dedik. Ama doğrusunu söylemek mümkün değil. Herkes kıyameti koparıyor. Hâlbuki hakikaten ondan sonrada ben Alanya’ya gittim. Alanya’da meydanın ortasında kocaman bir muz heveni asmışlar. Bizi öyle karşıladı muhalefet. “Siz burayı yıkacaksınız” deniliyor. Tabii yıkma olmadı. Hatta seçimi aldık orada. Seçimin bu gibi işlerle alakası yok. Başka şeyler tesir ediyor seçimlere. Türkiye’de hakikaten bu uzun müddet münakaşa edildi, şu mal ithal edilsin mi, çiçek ithal edilsin mi, yok bilmem tohum ithal edilsin mi? Şimdi zannediyorum herkes bir noktaya geldi. Bugün muzun ithaline kimse karşı değil. Kaldırsak muz ithalini yasaklasak kıyamet kopar. Evet, bütün toplum değişti, zihniyet değişikliği var burada. Ama bir şey daha oldu, Anamur muzunu da ondan sonra Alanya’nın muzunu da ıslah oldu. Eski muz değil, orada da daha iyi muz yetiştiriliyor. Yalnız şunu da söyleyeyim, %200 de gümrük resmi var. Aslında muz dünyanın en ucuz meyvesi. Bizde muz yetiştirme mikro iklimde oluyor. Yoksa tabii olarak muz yetiştirmemiz mümkün değil. Orada bir mikro iklim var bu mikro iklim de nasıl muz yetiştiriyorsunuz? İşte kışın muz yetiştiriyorsunuz hâlbuki muz üreten tropik ya da yarı tropik bölgelerde devamlı üretim var. Keserseniz muz ağacı tekrar meyve verir. Bununla rekabet etmeniz mümkün mü? Tabii oranın muzunu çok daha ucuz gelecektir. Tabii çocuklarımızı düşünürseniz bu meyvenin de Türkiye’ye ithaline hiç kimsenin bir şey dememesi lazım. Ondan sonra da avokado ithal edildi. Bunlardan avokado ile kivi şimdi Türkiye’de üretilmeye başlandı, marketlerde ben görüyorum. Yerli avokado ve kivi...

300 Yıllık Ezikliğimiz Kalktı

Benim kanaatime göre en önemli değişiklik bizim Osmanlı’nın 250, Türkiye’nin de bir 50 sene ilave edelim toplam 300 senelik ezikliğimiz ortadan kalkmasıdır. Biz bunları yaşadık. Bizim neslimiz bu ezikliği çok büyük ağırlıkla hissetti. Belki bizden evvelkiler çok daha fazla hissetti. Demin Mehmet Akif’in şiirinde onu size okudum, orada “sanayimiz nerede?” diye soruyor, “tezgâhımız nerede?” diye soruyor. Toplumun ezikliğini çok rahatlıkla söyleyebilirim. Ama benim kanaatim bizim toplumumuz hiçbir şekilde Avrupalı karşısında ileri ülke karşısında artık ezik değildir. Hatta birçokları ben bunu başarırım, bunların karşısında da diş diş göze göz başarırım dedi.

Tüketim Toplumu

Tataristan Cumhurbaşkanı'nı dün Merter'deki yeni açılmış Migros'a götürdüm. Görenleriniz vardır. Sonrada Metro'ya. Götürmemin sebebi şu: Türkiye'nin ne ürettiğini orada en iyi şekilde görüyorsunuz. Hakikaten fevkalade güzel. Öyle üretimler yapılmış ki, geçtiğimiz dönemde. Biz bunların hiçbirini bilmiyorduk. 1980'de bunların hiçbirisi yoktu. Dondurulmuş gıda maddeleri var mıydı? Sebzeler, balıklar vs. hepsi orada. Git gide artan rekabet içinde artan çeşitleri görüyor musunuz? Fevkalade güzel paketleme yapılıyor. Çok çeşitli gıda maddeleri var. Ben çok iyi hatırlarım. Daha evvel Türkiye'de beyaz peynir ile kaşar peynirden başka hiçbir peynir, hiçbir zaman ticari peynir hüviyetine gelmemişti. Ama bugün çok çeşitli peynirlerin hemen hemen hepsi ticari hüviyete gelmiştir. Marketlerde satılıyor, tulum peynirinden, dil peynirlerine daha başka çeşit peynirlere kadar hepsi satılıyor. Demek ki, tüccarın ve imalatçının eli girdi. Toplum bir tüketim toplumu oldu. Talep arttı. Talebin artması sonucunda da, bu söylediğimiz malların üretimi normal düzene girdi. Bize 34 bin kalem mal var dediler. Buzdolaplarının, elektrik süpürgelerinin çeşitlerini bunların hepsini oralarda görmek kabil. Bunları yapan bir ülkeyiz. Müteahhitleri dışarıda çok rahat yabancı müteahhitlerle rekabet edebilen bir ülkeyiz. Hele Sovyetler Birliğinde, eski Sovyetler Birliğinde dişe diş göze göz onların elinden bu ihaleleri alan bir ülke. Gayet tabii kendisine çok fazla güvenir. Korkacak hiçbir şey yoktur. Atatürk Barajı bunun en güzel sembolüdür. Gidip görmeyen varsa görmesini de tavsiye ederim. O Türkiye'de ezikliğin bittiğinin en önemli sembolüdür. Böylesine büyük bir barajı Türk müteahhiti hem de en kısa zamanda yapmıştır. Bu bizim fevkalade iftihar edeceğimiz ve açıkça herkese, "Türkiye bu gibi meselelere artık aldı, götürür" diyebileceğimiz noktadayız.

Başka konularda da baksanız aynı şeyi söylememiz mümkün. Turistik tesislerimiz bugün hangi Batı ülkesinde var? Kaç tane var? Gidin, bakın yüzlerce tesis var. Antalya'da, Muğla'da, İzmir'de, Aydın'da ve daha başka yerlerde. Bugün telekomünikasyon sistemimiz Avrupa'nın birçok yerinden daha iyidir. Hiç endişeniz olmasın. Otoyollara biz geç başladık ama fena değil. 1500 km'ye gidiyoruz. Gönül ister ki, asrın sonuna kadar 4-5 bin km yapalım. O vakit Türkiye daha çok değişir, daha başka bir ülke olur. Barajları saymak istemiyorum. Hemen hemen her sahada önemli ilerleme var. Ben kendimle ilgili bir sahayı söyleyeyim. 3-4 ameliyat oldum. Kalp ameliyatı olduğum zaman, Türkiye'de By-Pass ameliyatı oldukça riskliydi ve az sayıda yapılıyordu. 2-3 yerde yapılıyordu en fazla. Bugün tahmin ederim 20 yerde yapılıyor ve artık standart bir ameliyat haline gelmiştir. Riski de fevkalade

aşağıya düşmüştür. Hatta inancım o Avrupa'dan hiç geri değiliz, belki ileriz. Aynı şekilde katarakt ameliyatı oldum. Aynı ameliyatı, bugün Türkiye'de çok rahat yapılabilir. Eskiden bambaşka bir katarakt ameliyatı yapıyorlardı. Koca koca gözlükler veriyorlardı. Şimdi onlar değişti. Gözün içerisine mercek koyuyorlar. Bitiyor, gidiyor. Ve bu da özel bir ameliyat gibiydi. Şimdi değil. Üniversite hastanelerimizde, birçok özel hastaneler açıldı. Buralardaki cihazlar ve çalışanlar en son metotları kullanıyorlar. Bunda hiç kimsenin şüphesi olmasın. Laboratuvar fevkalade güzel. Hepsi kompüterlidir. Çok güzel neticeler alıyorlar. Geçtiğimiz yıllarda bütün ülkede her konuda gelişme olduğu gibi, bu konularda da çok önemli gelişmeler var. Modern bir savunma sanayii kurduk. İftihar etmemiz lazım. İlerde bu iş daha da gelişecektir.

Muasır Medeniyet Seviyesine Yaklaştık

1981 yılında İzmir İkinci İktisat Kongresi'nde 1981 sonrasındaki 10 yıl için bir hedef istemişlerdi, bir hedef verdik. Muasır medeniyet seviyesine yaklaşmak. Ama 1981 senesinde Türkiye'nin şartlarını bir düşünün. Döviz yok, birçok meseleler, yokluklar var. Bugünkü Türkiye değil, muasır medeniyet seviyesine yaklaşmak kolay bir iş değil. Ama bugün birçok hususiyetlerimizle, bizim muasır medeniyet seviyesine yaklaştığımız çok net gözüküyor.

Tataristan Cumhurbaşkanı bana şunu söyledi; kendi ülkelerinde çok büyük sanayi tesisleri, ağır sanayi tesisleri var. Bir zamanlar bizimde modamız ağır sanayiydi. Mesela bir kamyon fabrikası var, ondan bahsediyor. 150 bin kamyon yapıyor yılda, tabii rekabet etmesi çok zor. Onu da hemen söyleyeyim, bugün kamyon yapanlar çok daha iyisini yapıyorlar. Bu kadar büyük sayılarda değil. Çünkü öyle büyük tesisler fleksibilitelerini kaybetmişlerdir. Yarın herhangi bir değişiklikte kolay kolay model değişikliği yapamazlar. Teknoloji değişikliği yapamazlar. Helikopter yapıyorlar (İlyuşin 62) uçaklarını yapıyorlar. Tataristan'da, Kazan'da o civarda yapılmış tesisler. Ama ne söyledi, biliyor musunuz? Bunları söyledikten sonra, "sizin şu tüketim malları sanayiniz bizde hiç yok" dedi. Giyecek, yiyecek gibi çeşitli mallar yok. Beyaz eşyası yok, insanların kullanacağı mallar yok ama çok güzel harp sanayii var. Ama ne yapayım ben o harp sanayiini. Netice insanlara bir şey yapabilmektir. İnsanlara bir şey hizmet edebilmektir. Ve "bir an evvelde gelin, bize bunları yapın, gelin sizinle bunları beraber yapalım" dedi. Burayı, bu noktada bitiriyorum. Biraz geleceğe bakmak istiyorum.

Türkiye Daha İleriye Gitmelidir

Birçok evrelerden geçtik. Cumhuriyet'in ilk döneminde bazı reformlar, yenilikler yaptık. Ondan sonraki devrelerde de bazı değişiklikler yaptık. 1980'li yıllarda çok önemli bir değişim yaptık. Ama benim kanaatime göre, Türkiye daha ileri gitmeye mecbur bir ülkedir. Coğrafi konumumuz buna amirdir. Bu coğrafya da güçlü ülke olmazsak çok zorluklarımız olur. Güçlü ülke olduğumuz zaman meselelerimiz daha kolay çözülür. Etrafınıza bir bakın bir iki kıtanın birleştiği yerde, bir nevi ırkların kaynaştığı etnik grupların kaynaştığı ve birçok problemlerin olduğu bir bölgede yaşıyoruz. İşte Balkanlar, işte Kafkaslar, işte Güney. Bütün bu bölge bir mücadele bölgesidir, kavga bölgesidir. Bu bölge içinde halkımızı huzur içinde, güven içinde yaşatabilmenin yolu, Türkiye'nin büyümesidir. Bunun için bir hedef düşünersek, benim söyleyeceğim hedef; 10 sene içinde, dünyanın 10 veya 15 ülkesi arasına girebilmektir. Girebilir miyiz? Diye düşündüm. Kanaatime göre gireriz. Türkiye 1980 Türkiye'si değil. 1990'ların Türkiye'si. Çok yetişmiş insan var, inanılmaz derece de iş bilen, iş bitirici insan var. Özel sektörde de var, devlette de var bunu da biliyorum. Ve yeni yetişen nesiller üçüncü, dördüncü nesil dediğimiz nesiller çok daha iyi yetişme şansına sahip ve iyi yetişiyor.

Ben çocuklara, gençlere çok iyi bakmaya çalışıyorum. Onlarla çok sık konuşurum. Birçok meselelerini anlamaya, konuştuğum zaman da umumiyetle "büyüyünce ne olacaksın, ne olmak istiyorsun" diye sorarım. Hepsinin kafasında bir hayal var, "biliyorum" diyen pek az. Ya doktor ya bilgisayar mühendisi oluyor. Ya da öğretmen oluyor. Bazen cumhurbaşkanı olmak isteyenlerde çıkıyor, onu da görüyorum. Politikacı olmak isteyenlerde var. Toplumun birçok meseleleriyle o çocukların alakadar olduğunu görüyoruz. Bu bizim devrimizde böyle değildi, biz böyle yetişmedik. İmkânlar yoktu elimizde. Bizden sonraki nesillerde de kolay değildi. 1960'lı yılların sonunda doğanlarda çok iyi yetişmiş diyemezsiniz. Ama tabii ondan evvelkilerden daha iyilerdir. Ama bunlar hele 70'li yılların sonuna doğru doğanlar, çok daha iyi, şanslı olduğu kanaatindeyim. Çok daha iyi yetişiyor. Bir kere bu tarafı var. 60 milyonluk nüfusumuz var. Artık nüfus baskısı ekonomiyi sakatlayacak bir şekilde değil kanaatindeyim.

Birçok ülkede nüfusun baskısı %3-3,5 gibi artışlar ülkenin ihracatını, sanayi ve hizmetlerini etkiler. O nüfusun baskısıyla o ekonomi git gide baş aşağı iner. Git gide daha kötü hale gelir. Türkiye böyle bir durumda değil. Türkiye potansiyeli itibarıyla, imkânları itibarıyla bu söylediğimiz baskılardan bence kurtulmuş vaziyettedir. Ve tahmin ediyorum 10-15 sene içerisinde nüfus baskısı artışı %1,5 mertebelerine inecektir. Belki biraz daha aşağıya

inebilir. Alt yapımız fevkaladede yani eskisine kıyasla çok iyidir. Tabii alt yapı eksikliği devam eder. Alt yapı eksikliğini hiçbir zaman geri bırakmamak lazım. Muhakkak alt yapı meseleleri devamlı bir şekilde halletmemiz lazım.

Fikre Saygı ve Münakaşa

Yapılacak şeyler nedir? Böyle bir konuma gelip 10 gibi bir sayıda ülkenin arasına girebilmek için ne yapmamız lazım? Bir kere bazı prensipler var. Bu prensiplerin dışına çıkmamız lazım. Ben prensipleri topladım, muhtelif yerlerde de söylüyorum. Bir tanesi, “fikir, düşünce ve düşünceyi ifade hürriyeti.” Bundan Türk toplumu vazgeçemez. Hatta burada şunu da söyleyeceğim. Bir takım eski alışkanlıklarla, baskılarla, yok bilmem şu düşünceyle bu düşünceyle “siz bunu konuşamazsınız” gibi lafların tamamının ortadan kalkması lazım. Bu toplum kavga etmeden, münakaşa etmesini, netice almasını, uzlaşmaya varmasını, muhakkak bilmelidir. Ama uzlaşmaya varabilmenin yolu münakaşa edebilmekten geçiyor. Fikrini söyleyebilmekten geçiyor. Fikre saygı duymaktan geçiyor. Bunlar olmadıktan sonra hakikaten bir uzlaşmaya varmak mümkün değil. Niçin bunu söylüyorum onu ifade edeceğim: ben birçok ülkeyi gördüm. Bir şeyler bulabilen, bir şeyler keşfedebilen, bir şeyler icat edebilen ve bir takım yenilikler getiren ülkelerin hepsinde, -belki bir iki tane belki iki üç tane bu ülkeler- en önemli hususiyetin serbest düşünce ve düşünceyi ifade hürriyeti olduğunu gördüm. Her şey münakaşa ediliyor. Sizin bugün bu da münakaşa mı edilir dediğiniz konular dahi münakaşa edilebiliyor. Zannediyorum, burada önemli bir nokta var. Toplumun bunu artık çok, hele sizin seviyenizdeki insanların artık bu konuyu hiç münakaşa etmeden kabul etmesi lazım. Ama maalesef ben şahsen bu konuda epey baskı altındayım. “şu konuyu düşünemezsiniz!” dahi diyebilen insanları görüyorum. Köşelerde yazı yazanları görüyorum, bundan korkuyorum. Böyle bir şey hatırıma bile gelmez. Ama sessiz de durmayalım. Biz de fikrimizi söyleyelim. Çünkü fikirler söylene söylene muhakkak daha iyi olur ve bunun başka da yolu yoktur. Bir fikri beğenmeyebilirsiniz ama o fikri ortadan kalkabilmesi gene o fikir pazarına gelip münakaşa edilmesine bağlıdır. Aynen serbest Pazar gibi. Mallar nasıl geliyor? En iyisi nasıl bulunuyorsa, fikirler öyle bir pazara gelecek o fikir pazarında en iyisini bulacağız. Bazen bir takım dogma fikirlerle, ideolojik bir takım baskılarla maalesef bunların dışında oluyoruz ama ben toplumun benim söylediğim istikamette gittiğine kaniyim. Eski kafaların şunu da konuşma, bunu da böyle söyleyemezsin, bunu da münakaşa edemezsin, diyen kafaların artık Türkiye’de geri

kalmaya başladıklarını çok iyi görüyorum. Toplum bunların hiçbir zaman peşinden gitmeyecektir. Belli bir süre sonra bunlar sınıfta kalacaklar. Bunu hepimiz göreceğiz. Çünkü ileriye bakan bir toplum başka türlü olamaz ve inanın keşif yapmamanın, bilimsel araştırma yapmanın da hususiyeti buradan geçiyor. Hiç çekinmeden korkmadan araştırmak gene bu şekilde bir fikir hürriyetine bağlıdır.

Din ve Vicdan Hürriyeti

İkinci konuda din ve vicdan hürriyetidir. Çok geniş bir hürriyettir. Büyük sayıda insanı alakadar eden bir hürriyettir. Ve benim inancıma göre o hürriyetin olması insana huzur verir. Huzurlu insan da iyi çalışan insandır. O huzuru alamazsa, devamlı o konuda bir kavga içinde olursa, ondan verim alamazsınız. Hiçbir manası yoktur. Toplumumuz bu konuda hiç kavga etmemelidir. Ama eskiden kalma bir takım yanlışlıklar var. Demin söyledim ta Mehmet Akif'in yazdığı Safahat'ta da deniliyor. Dinimi bile değiştirelim diye fikirler getirilmiş. Bu fikirlerin biraz da zorbalıkla tatbik edilmesi dahi düşünülmüş. Bu zorbalıklar konusunda insanlar bayağı korkar olmuş. 163.maddeyi kaldırmamızın sebebi budur. Çok büyük baskı vardı. Gerçi son zamanlarda uygulanmıyordu diyebiliriz, günün birinde yapılabilirdi. Onun için kalkması lazımdı.

Teşebbüs Hürriyeti

Üçüncü hürriyet teşebbüs hürriyetidir. Eğer serbest Pazar düşünüyorsanız, onun temelinde serbest bir teşebbüs hürriyeti var demektir. İnsanlara şunu yap, bunu yapma, katıyen söyleyemezsin. Mümkün olduğu kadar herkes kafasını çalıştırsın. Herkes bildiğini en iyi şekilde tatbik etsin, en iyi neticeyi alsın. İnanınız gelecek asır ferdin asırındır. Merkezde, toplumun merkezinde, hareketin merkezinde insan var. Devlet geriye çekilecek insan öne çıkacak. Benim kanaatim bu ferdi teşebbüsün önümüzdeki asırda çok daha güçlü olacağını gösteriyor. Zaten teknolojinin ilerlemesi yüksek teknolojilerin gelmesi büyük fabrikaları iyice küçültmüştür. Tataristan'da olduğu gibi 150 bin tane kamyon yapan fabrikaya lüzum yok.

Geçenlerde, bizim tanıdıklardan bir tanesi, Malatya'da yapılan fabrikalardan bir tanesinin sahibi bana dedi ki, "benim fabrikamda iplik üretiyorum, 80-100 kişiyle yaptığım işi, Sümerbank 1500 kişiyle yapıyor. Aynı üretimi yapıyorum" dedi. Nedir bu? Daha yüksek teknolojiye dayalı tesis getirmiştir, kurmuştur. Ötekinde 1500-1200 kişiyle çalışırken, o 80-100 kişiyle çalışıyor. Birçok tesislere baktım. Bu ileri teknoloji ile beraber insan teknolojisi

süratle azalmıştır. Çalışan insan sayısı aşağıya inmiştir. O vakit onunla rekabet edebilmesi mümkün değil. Bunun için ferdin daha iyi yetiştirilmesi önem kazanıyor.

Ciddi Problemler

Şimdi önümüzde problemler var.

Türkiye'nin önünde ciddi problemleri var. Bugün bir fasit daire içindeyiz. Üstelik bu fasit daire yıllardan geliyor. Çözümü tam bulmuş değiliz ama çözüm hakkında fikirlerimiz var. Nedir bu? Enflasyon var... Yüksek faizler var... Devletin kamu iktisadi teşebbüsleriyle beraber kamu sektörünün büyük açığı var. Ve bu açık son yıllarda artmaya başlamıştır. Netice ne oluyor? Devlet piyasadan daha fazla para almaya başlamıştır. Aşağı yukarı bu sene piyasaya emisyon ve kaydı para şeklinde 100 trilyon çıkarılmıştır. Ancak paranın yarısını, belki de yarısından fazlasını devlet almıştır. Hâlbuki devletin ekonomide ki rolü iyice azalmaktadır. Azalması da lazım. Ama bu alış devam ettiği müddetçe faizlerin düşmesi mümkün değildir. Buradan da şu sonuca geleceğiz: faizlerin düşebilmesi içinde devletin açığının kapanması lazım. Bugün çok rahat söylüyorlar. Hatta Sayın Başbakan diyor ki, “bütçenin %40'ı maaşlara gidiyor.” %20'si de tabii mühim kısmı o açıktan dolayı, faiz harcamalarına. Etti mi %60. Ben size bir ilave daha yapayım, muhtemelen %20-25'i sosyal güvenlik sisteminin çökmesinden dolayı onun açığını kapatan harcamalar; Sosyal Sigortaların, Emekli Sandığı'nın ve Bağ-Kur'un. Kamu iktisadi teşebbüslerinin çok büyük açıkları var, hele bu sene çok daha büyük olacağı benziyor. Büyük olması da muhtemel. Aksi takdirde büyük zam yapmamız lazım. Onu yapamazsanız açık büyüyecek, onu yaparsanız enflasyon yukarıya çıkacak. Fasit daire burada.

Eskiden olduğu gibi, “Türkiye büyük yatırım yapıyor, o yüzden bu açığımız vardır” kesinlikle diyemezsiniz. İzafi olarak devletin yapacağı yatırım imkânı aşağı düşmüştür. Hatta bugün yatırım parası diye ayrılan paraların çok büyük bir kısmının o müesseselerin işçi ücretlerine gittiğini söyleyebiliriz. Yani karayollarına para verirsiniz karayollarına hiçbir yatırım yapmadan işçisine vereceği parayı karşılamakta zorluk çeker. Köy Hizmetleri, Devlet Su İşleri, Yapı İşleri aynı durumdadırlar. Orman'ın devletten para alan 200 bine yakın işçisi var. Onların da ücretleri çok yüksektir. Bu tablo bütçenin %40'ın içinde değildir. Bunlar tamamen ayrıdır. Yatırımlardan alınıyor, onun için yatırımlarda da çok büyük bir hayatiyet yoktur. Yatırımlar da yavaş giderse, özel teşebbüsün, devlete iş yapan müteahhitlerin paralarını alması

da fevkalade zorlaşır. Veyahut da yeni ihalelerin çıkması devletin yapabileceği işlerin çıkması zor hale gelir.

2 Trilyon Gelir, 6 Trilyon Harcama

O halde fasit dairenin kırılması lazımdır. Ve hemen şunu söyleyeyim: eğer bu fasit daire kısa zamanda kırılmazsa bir sene sonra bunu kırmak için sarf edeceğimiz gayret bugün 100 ise seneye 200'dür. Hiç unutmayın bundan bir sene evvel 50 ise şimdi 100 oldu bundan sonrada 200 olacak. Bu işin temelinde kamu iktisadi teşebbüsleri yatıyor. Ve devletin ücret politikası yatıyor. Ücret politikası derken bir dereceye kadar memur hizmetleri ama esas itibarıyla büyük çapta istihdam politikası yatar. Devletin bu kadar büyük işveren olmaması lazım. Konu hemen istihdam meselesine geliyor. Kamu iktisadi teşebbüslerini özelleştirir veya bazı ekonomik olmayanları kapatırsanız bu kadar adam işsiz kalır lafını politikacılar çok rahat söyler, sizde söyleyebilirsiniz ama unutmayın bugün mesele 200 bin insan meselesiyse yarın bu daha büyük rakam haline gelir. Çünkü iş büyüyerek gidiyor, kartopunun büyümesi. Ben bir misali seviyorum, Zonguldak'tan vereceğim. Çok kavgasını yaptım o tarihte, üzerime çok da laf geldi. Ama hiç kimseye de dinletemedim. O zaman ne bizimkilere dinletebildim ne başkasına herkes Zonguldak'ta grev yapan sendikaya destek oldu. İsteyin istediğinizi verin, bizde vereceğiz daha da vereceğiz, sonunda kaba rakamıyla söyleyeyim. Zonguldak Kömür Havzasının 2 trilyon geliri var. Beynelmilel kömürün fiyatlarına göre öyle olması lazım, isterseniz 3 misli pahalı satın, o vakit bütün sanayi tesisleriniz veya o işi alanların iflahları kesilir. Bu yıl gelir 2 trilyon, çalışanların aldığı para 6 trilyon. Kim veriyor bu parayı? Siz veriyorsunuz. Siz, hepiniz, hepimiz veriyoruz. Gelin mantığımızı kullanalım. Dünyanın hiçbir yerinde böyle tesis çalıştırılmaz, mümkün değil. Dedik ki, "birinci derece kalkınmada öncelikli yöre yapalım" kapatalım. Tazminatları verelim. Tazminat olarak vereceğimiz para aşağı yukarı 6 trilyon kadar. Bir senelik ücrettir. Bir senelik size maliyettir. Ertesi sene o paranın 2 trilyonu orada meydana gelecek sanayi desteklemek için kullanın, iki üç senede böyle devam edin. 5 senede orada kurulacak olan sanayi bütün o istihdamı meydana getirir. Ve sağlam bir istihdam meydana getirir havadan kimseyi beslemezsiniz. Bir üretim karşılığında bu parayı verirsiniz. O vakit Türkiye yukarıya doğru gider. Ama bunu yapmaya cesaretiniz yoksa o işi bu sene daha büyüyecek size söyleyeyim. Toplu sözleşme geldi, kapıda şimdi. Hatta galiba anlaşmazlık zaptı da tutuldu. İki sene evvel söyledikleri gibi bakalım kimler gidip oraya "isteyin, istediğinizi" diyecek. O zaman bir ben karşı

çıktım, hemen bir laf; “ Çankaya'nın şişmanı, işçi düşmanı” bunu söylediler. Ama benim bu söylediğim iki sene evvel yapılmaya başlansaydı, Zonguldak'ta istihdam imkânı süratle gelişirdi. Herkes işinden memnun olmaya başladılar. İki senede zaman kazanmış olurduk. Yapılmadı. Ondan sonra ne yaptık? Geldik, 1991'de bir toplu sözleşme daha, baktınız orada da yaptıklarımıza; 1989'da bir toplu sözleşme yapıldı ben o zaman Anavatan İktidarının Başbakanı olarak, hatta 1981'den başlayarak Türk ekonomisini düzeltmek için herkesin bir takım fedakârlık yapması kanaatindeydim. Bunu da çok açık söyledim, her zaman söyledim. 1985'den bu yana ekonominin düzelmesi, bugünkü duruma gelmesi için memurumuz da işçimizde enflasyonun biraz altında para alıyor. Ama size söyleyeyim yarın da aynı durumla karşılaşacaksınız. Ve o vakit herkesin fedakârlık yapması lazım. Almanya'da kanun var, “ekonomi kötüye giderse, ekonomik kuruluşlar bir araya gelir ve işi düzeltirler” der. Ve maalesef 1989'da yapılan toplu sözleşmede şöyle bir şey yaptık; dedik ki, tamam 1985'di 1989'a geldik iki toplu sözleşme siz geri kaldınız. Şimdi bu farkınızı vereceğiz. Yani o kayıplarınızı karşılayacağız. Tatbiki o zamanki kaybı gene karşılayamıyoruz. Sadece maaş bakımında seviyeyi düzeltiyoruz. Rızı oldular anlaştık. Enflasyonun da şu kadar olacağını tahmin ediyoruz dedik, şunun üzerine de 5 puan fazla vereceğiz, dedik. Yıl sonunda eğer enflasyon bu tahmin ettiğimiz rakamdan fazla çıkarsa aradaki fark da ertesi senenin başında vereceğiz böyle anlaşıldı. Peki, 1991'de anlaşma yapılmaya başlandığı zaman, o sendikaların fazla istemeye hakkı var mıydı? Aynı metodu kullanacağız. Eskiden kalma hiçbir alacakları yok ki... Hepsi 1989'da verilmiş, aynı formül çalışacak, enflasyon artı 5 vereceğiz, enflasyon eğer fazla çıkarsa zaten tashih ediliyor. Hayır. Bize daha fazla vereceksiniz. Yani normal %70-80 almaları icap ederken, toplu sözleşme %250 ile bağlandı. Bunun sonucu ne oldu, rakamlar şişti, kocaman bir açık karşımızda.

Ceremesini Milletçe Çekeriz

O zaman da kıyemeti kopardım, açık söyleyeyim. Hatta beni eski partim iktidarda olmasına rağmen bağırdım. Hiç aldırmam, çünkü bu yapılan yanlış bir iştir. Bunun ceremesini milletimiz, sonra hepimiz beraber çekeriz. Bugün bunları düzelterek daha ciddi tedbir almadık ama kötü bir huyumuz var yumurta kapağa gelmeden çok ciddi tedbirler alamıyoruz. Ben bunu 1980'de gördüm. Türkiye 24 Ocak 1980'de aynı duruma düştü, çok daha kötü duruma düştü, bugünkü durum kötü değil. Yani o günle mukayese edersek hiç de kötü değil. Ama arada bir fark var. Onu da çok iyi bilmemiz lazım.

24 Ocak'a gelirken deminde söyledim, bizim bildiğimiz bakkal, manav, tuhafiyeci kasap vs. bugün çok şey biliyoruz. Migros'a gittiğiniz vakit 30 bin çeşit mal var. Dondurulmuş gıda maddelerinden, mikro dalga fırına kadar her şeyi biliyoruz. O zamanın insanları, 1980'in insanları aza kanaat ediyorlardı, onlar bir şey bulamadıkları takdirde çok fazla ağlamayabilirlerdi. Zaten alışmış değillerdi ki böyle şeylere üç saat elektrik kesiliyor, her türlü problem var. Turistik otellerimizde havyardı, Fransız şarabıydı öyle şeyler de yok, peynir çeşitleri, şu-bu hiçbir şey yok- bunların çoğu kaçak gelirdi. Belli insanlar ancak yiyebilir, belli şarküterilerde bunlar, o da tezgâhın altından satılırdı. Bugün herkes bunları Migros'ta görüyor. Bırakınız öyle şarküteri vs. şimdi herkes bir takım alışkanlıklar içerisinde. Şimdi bunları kaybetmek çok zor. 1980'e benzer mi bu iş? Yani o günkü gibi zorluk olsa, biz bugün mahvoluruz. Onu söyleyeyim. O günkü gibi değil bugün halimiz. Çok daha iyiyiz. Ama bu sefer kaybedeceğimiz ufacak bir şey için çok bağıracağımızı biliyorum. Onu için meseleleri yumurta kapıya gelmeden halletmek lazım. Yoksa iş büyüyerek gider. Kamu iktisadi teşebbüslerin muhakkak halledilmesi lazım. Hatta benim tavsiyem, burada bir konsensüs lazım bu bir politika işi değildir, bu bir parti politikası olamaz, bu artık bir devlet politikası olmalıdır. Bu artık devlet politikası olacaktır, başka da hiçbir çaresi yoktur.

Sosyal Güvenlik Sistemi

Üzerinde duracağım ikinci mesele; sosyal güvenlik sistemidir. Bu da benim kanaatime göre artık parti politikası olamaz, bu bir hesap kitap meselesidir. Yani siz bir nevi prim vereceksiniz. Belli bir süre bu primi vereceksiniz ondan sonra da şu yaşta emekli olacaksınız, ondan sonra da şu kadar süreyle bu prim karşılığı emekli maaş alacaksınız. Bütün dünyada buna "aktuarye" hesabı derler. Bu hesabı yapanlar, A yatırırsanız işte emekli olduğunuz zaman ancak B alabilirsiniz. Biz de öyle değil ki... Siz ne yatırırsanız yatırım mecliste parmaklar kalkar bu rakamlar artırılır. Bunun hesabı kitabı var, böyle şey olur mu? Ondan sonra kim karşılayacak, karşılığı nerede bunun? Biz şunlara şunlara bakıyoruz, sağlık olarak. Arkasından, anasına babasına da bakacağız, kardeşine de bakacağız veyahut da dul kızına da bakacağız. Bunlar güzel yani çok güzel sosyal meselelerin çözümü ama karşılığını al ondan sonra yap. Karşılığını almaya kalktığın zamanda kimse vermez. Ondan sonra da devlet içeri girer. Bugün şu söyleniyor ben duyuyorum. Her ay sosyal sigortaların 2,5 trilyon maaş ödemesi var. Buna karşılık, 1 trilyon gelir sağlıyor, 1,5 trilyon devlet veriyor. Kusura bakmayın daha erken emeklilikte

çalışmaya başlamadı. Bir o çalışmaya başlasın –ki yavaş yavaş devreye giriyor- o vakit bu iş çok daha kötüye gider. Şimdi durup dururken bir de erken emeklilik çıktı. 25 sene erkekler, 20 sene de hanımlar çalışacak, ondan sonra kaç yaşında emekli olacak... Hesabı yapalım, hanımlar için 38 yaşında erkekler için 42 yaşında. Peki, hangi sosyal güvenlik sistemi buna dayanır. Dünyada bir tek misali var mı? Hiçbir ülkede, ileri ülkelerde bugün 65 yaşından evvel kimseye emekli maaşı vermiyorlar. 65 yaşında emekli oluyor. 10 sene daha yaşıyor. Yani 40 sene ödeyeceksiniz, 10 sene emekli maaşı alacaksınız. Başka hesap tarzı yok. Bütün dünyada bu hesap var. Aslında bunun kanunla alakasının olmaması lazım. Bu bir hesap kitap meselesi. Hatta benim kanaatime göre bu gibi konular, meclisin halledeceği konularda değil. Bunlar basit, aynen sizin alışverişi ettiğiniz gibi. Meclisin belki halledeceği konu şudur:

1. Siz, prim yapıyorsanız, bu vergisiz olacak. Bundan devlet vergi almayacak.
2. İşveren de yatıyor. Onunki de aynı miktardır veya biraz fazla yatırması lazım. Devlet ondan da vergi almayacak. Devletin sadece bunu söylemesi kâfi. Gerisini sistemler halletsin. Ama yanlışlık burada. Devlet bu işe karıştıkça, aynen Kamu İktisadi teşebbüsleri gibi bu işi üzerine aldıkça iş kötüye gider. Nitekim bugün Türkiye’de bütün Sosyal Güvenlik Sistemi çöküyor. Sebebi gayet basit; şu anda ortalama olarak iki tane çalışan bir tane emekli var. Hâlbuki batıda 5-6 tane çalışana bir tane emekli düşer. Yoksa emekliler para alamayacaklar veyahut da enflasyondan hiç kurtulamayacağız. Bu da konsensüste yapılacak bir iştir. Burada artık şu parti böyle düşünüyor, bu parti böyle düşünüyor diye olmamalıdır. Bir devlet politikasını ortaya koyacağız. Ve o devlet politikası götürülecektir. Başka çaresi yoktur.

Bu bir hesap kitap meselesi, bununla fazla oynamamızda mümkün değildir. Buna bir hususu daha ilave edeyim. Benim kanaatime göre; sosyal güvenlik sisteminde insanları belki minimum bir miktarda mecbur edersiniz, şundan aşağı olmaz dersiniz, gerini de insanların kendine bırakırsınız.

Kendisi bugünkü güvenliğini emekli olduğu zamanki güvenliğini temin etmek istiyorsa veyahut da erken emekli olmak istiyorsa, sosyal güvenlik sistemi para vermez ama o birikim yapıyorsa yapsın. Gidip bir yerde hisse senetleri almış, biraz kazanmış, ondan sonra mal almış mülk almış, altın almış o hesabını kendisi bilmesi lazım. Artık bir bürokratin veya devletin oturup da “sen arkadaş, kendi geleceğini iyi hesap edemiyorsun, kendi geleceğine iyi bakamıyorsun, ben seni şunları şunları yapmaya zorluyorum” demekten vazgeçmesi

lazım. Zaman içinde vazgeçmemiz lazım. Tabii birden vazgeçemeyiz, onu bende biliyorum. Bir sürü politik meseleler ortaya çıkar, çıkar ama ilerde bunun böyle olacağını söyleyebilirim. İleride bu yola doğru gidecektir. Bırakalım da insanlar daha akıllıca olsun. Birçok şeyleri öğrendiğine göre en karlı nerede değişiklik olacaksa oraya gitsin. Bu da benim kanaatime göre, serbest işlerden bir tanesi. Sosyal güvenlik sisteminde bir hadise daha oluyor. Biz bunu yaşadık. Prim olarak verdiğimiz para, devlet tarafından alınmış 1983'e kadar Kamu İktisadi Teşebbüslerini düşük faizli kredi olarak verilmiş ve o paralar çarçur oldu. O paraların karşılığı yok. Ödediği zaman düşük faizlerde ödediler. Ondan sonra bir baktım bütün işçi meskenleri oradan finanse edilmiş. %5 faizle. %5 faiz olur mu? O para %5 ile ödendiği zaman aslında ne kadar aşağıya gider? %50-60 faiz varken %5'e indirirseniz bütün o prim kanalları geriye gider. Bu sefer biz kaldırdık onları "gelin Toplu Konut Fon'undan alın" dedik. Bir kıyamet koptu. Çünkü herkes alışmış beşe. Ama bilin ki, bugün siz istifade ederseniz, yarın emekli olacaklar bu işten çok mahrumiyete uğrar. Nitekim geçen gün gazetede gördüm. İşçi emeklilerinin başındaki zat diyor ki, "aman bu erken emeklilikten vazgeçin, bir an evvel kaldırın." Neden? O da anlamaya başladı. İş kötüye gidiyor, sonu kötüye gidiyor. Zannediyorum, üzerine ikinci konsensüs yapacağımız konu, parti farkı gözetmeden anlaşacağımız konulardan biride budur.

Devletin Sanayideki Rolü ve Vergi

Üzerine önemle duracağım bir nokta da şu; Ben devletin sanayideki rolünü asgariye indirilmesini istiyorum. Devletin sanayideki rolü şöyle olmalı; Organize Sanayi Bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinin kurulmasında, yapılmasında yardımcı olmalıdır. Buralara teşvikler verilebilir, kalkınmada öncelikli yöreler bir takım tedbirler getirilebilir. Bazı vergi kolaylıkları ve finansman kolaylıkları sağlanır. Ama bunun için de devletin iki yakasının bir araya gelmesi ve parasının olması lazım. Bunun dışında devletin alt yapısından başka bir tarafa katıyen gitmemesi lazım. Hatta bazı alt yapı projelerini siz 'yap-işlet-devret' formülüyle yapabilirsiniz. Bunların çoğu elektrik projeleridir, santrallerdir, hidroelektrik santralleridir. Bir kısmı otoyollardır, paralı köprüleridir, bunlar dahi 'yap-işlet-devret' formülüyle yapılabilir. Devleti mümkün olduğu kadar daha az masraflı hale getirebilirsek, netice de insanların elinde daha fazla imkân geçer. Vergilerinde aşağıya çekilmesi lazım. Onun detayına girmek istemiyorum.

Bir hususa daha değineceğim. Benim kanaatime göre; bugün Türkiye’de bir normal hesaba giren ekonomi var, bir de hiç hesaba gitmeyen ekonomi var. Neden? Şöyle bir İstanbul’u gezin, bir de helikoptere binip havadan dolaşın... Hayretler içinde kalmamanız mümkün değil. Her tarafta demir çubuklar, kat üzerine kat çıkıyor, her tarafta kırmızı tuğla, kiremit. Şehrin birçok kenar mahallelerinde veyahut boğaz açıklarında her tarafta inşaat var. Bazı yerlere lüks villalar, apartmanlar, toplu konutlar yapılıyor. Şimdi düşünüyor, taşınıyoruz. Bunun parası nereden geliyor? Bu para acaba kayda giriyor mu? Hiç zannetmiyorum girdiğini. Aslında bir ikinci ekonomi var. Normal hesabı yapılan ekonominin dışında bir başka ekonomi var. Belki, Türkiye’nin bugünkü canlılığı buradan geliyor. Bunlar vergi vermeyenler, vergiyi çok az verenler veyahut da gelirlerini hiç göstermeyenler. Böyle büyük bir kitle olduğu kanaatindeyim. Yoksa İstanbul’un her zaman taşı top-rağı altın olmaz. Ben bunun çok karşısında da değilim. Devlet alıp da bunu çarçur edeceğine, bari bunlarla doğru dürüst bir şeyler yapıyorlar.

Ama bir tek işin karşısındayım, onu da söyleyeyim. Eşitsizlik meydana geliyor. Vergisini ödeyen var, hiç ödemeyen var. Hesabını bilen var. Bu ad bir toplumda gerginlik yaratır. Kolayı şudur: günün birinde sistemi şu hale getirmek lazım. Devlet fazla şey almasın. Demin söylediğim bütün sistem buraya geliyor. Mesela, misal olarak vereyim, gelir vergisi herhalde tek kalemle inmeli, %21 kurumlar vergisi de bu civarda olmalı. Ama katma değer vergisi %15 olabilir tek kalemde. Bu harcama üzerine alınan vergidir. Ondan sonra gelir, kurumlar ve katma değer vergisini alabilmek için her türlü cezai hüküm koymak lazım. Hiç korkmadan. “Artık o kadarını da vermezsen, kusura bakma, çok büyük ceza içerisine girersin, para cezası da değil, hapis cezası bile olabilir.” Dünyanın her tarafında bu yapılır. Ve herkes vergisini de tıkrır rıkrır öder. “Biz sizden %50-60 vergi almayacağız, 15 alacağız, 20 alacağız ama arkadaş vereceksin” bunu yaptığımız zaman para çarçur edilmez. O insanlar daha fazla kendi işlerini kendileri görürler. Devlette kendi üzerine düşen vazifeyi, azalmış vazifeyi lakıyla yapar ve belki bugünkünden çok daha fazla gelir sağlar. Zannediyorum işin temelinde yatan hadise budur.

Sağlık, Eğitim ve Yüksek Teknoloji

Şimdi üzerinde duracağım üç konu; eğitim, sağlık ve yüksek teknolojidir. Türkiye’ nin önündeki önemli meselelerdir. Benim kanaatim eğitimde bizim bazı değişiklikler yapmamız lazım. Demin söylediğim prensipleri uygulayabilmemiz için, eğitim sisteminde artık bu tek düze eğitimden vazgeçmemiz

gerekli. Eğitimde ve sağlıkta, aynen sanayide ve ticarete olduğu gibi rekabetin girmesi şart. Rekabetsiz eğitim olmaz, gelişemez. Birisi öbüründen daha iyi yapacak. Kusura bakmayın, paralı eğitime doğru gitmemiz lazım. Paralı eğitim de-yince hemen bir kıyamet kopuyor. Efendim, fakirden de para mı alacağız? Kim para alacağımızı söylüyor? Ama talebeye burs verelim, parayı da geri almayalım veya pek azını alalım. Ama alacağımız tek şey şu; zaten biz o parayı harcıyoruz. Öğretmenlerin maaşını veriyoruz. Bir takım hizmetleri yapıyoruz. Şimdi onu da oraya girecek çocuklara versek veyahut da onların ailelerine versek, onlarda gelip oraya ödeseler. Herkesin iyi çalışması lazım. Artık “ben daha iyi hizmet verirsem, benim talebem daha çok olur, ona göre öğretmen olurum” diyebilir. Ve bir rekabet başlar. Ama biz bütün okulları Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlamışız. Size açık söyleyeyim. Hiçbir ileri ülkede böyle bir sistem yok. Olamaz böyle bir sistem. Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı merkezi bir sistem, Talim Terbiye Heyeti tek bir kitap çıkarıyor. O tek kitabı veya iki üç kitabı herkes onu okuyor. Açık söyleyeyim, o tek kitap yüzünden bizim okuma alışkanlığımız yok. Hep ezbercilik yapıyoruz, işte şunu öğren diyoruz, tamam geçersin. İmtihandan da o suale cevap veriyor, çıkıyor. Hâlbuki ileri ülkelerde böyle değil ki... Size bir konuyu veriyorlar, gidin kütüphanede bunları inceleyin, rapor yazın diyorlar. Adam hem rapor yazmasını öğreniyor hem de kitap okuma alışkanlığına kavuşuyor. Araştırma yapmasını ve ekip halinde çalışmasını öğreniyor. Bunların hiçbirini öğrenmiyoruz. Ben şuna şaşırıyorum, biz demek ki, o kadar kabiliyetli milletiz ki, bunların hiçbirini öğrenmiyoruz. Mezuniyetten sonra, Allah ne verdiyse problemlerle karşılaştıkça o problemlerin içinde öğreniyoruz. Geçiyor, gidiyor. Neredeyse okullar olmasa bu işi yapacağız gibi hale gelmişiz.

Sonuçta okulların ve sağlık tesislerinin millete mal edilmesi lazım. Özetle söyleyeceğim, mahalleli bu benim okulum diyebilmeli, onun yönetiminde söz sahibi olmalı. Milli Eğitim Bakanlığı değil. “bu benim okulum” deyip, oraya gözü gibi bakmalı, çocuğu gibi bakmalı.” Lise benim bölgemin lisesi, bu üniversite benim şehrimin üniversitesi” diyebilmeli, ona sahip olmalı.

Hastanelerde böyle. Hastanelerde Sağlık Bakanlığı’na, hele hiç olmaması icap eden Sosyal Sigortalara bağlı. Siz sigorta işi yapacaksınız, hastane kurmak neyinize? Ondan sonra büyük masraflar. Ve o yüzden bugün birçok işçi dışarıda özel hastaneye gitmeyi tercih ediyor. Mümkün olsa da tedaviyi orada yaptırmayarak, bir özel hastaneye gönderilse diye arzu ediyor. Onun için orada da sistemin değişmesi lazım. Bunlar yeni, daha verimli sistemlerdir. Ve rekabet geldiği müddetçe bunlar daima daha iyiye gider. Daha kalifiye insanlar gelir, daha iyi gelişme olur.

Ankara Zirvesi

Şimdi Türkiye'nin önünde çok önemli bir imkân, kapı açıldı, ben bunu birkaç kere söyledim. Balkanlar'dan ta Orta Asya'ya Türk Cumhuriyetlerinin bütün cumhurbaşkanları, Cumhuriyet Bayramında Ankara'ya geliyorlar. İlk defa onlarla birlikte, bir zirve toplantısı yapılacak. Ve kanaatime göre bu bizim içinde, onlar içinde çok önemli bir fırsat. Türkiye'nin, bölgesinde güçlü bir ülke olabilmesi için, bizim bu noktaya bir ağırlık vermemiz lazım. Bu tarihi bir fırsattır. Bundan kaçamayız. Bundan hem biz istifade etmeliyiz hem de bu kardeşlerimiz istifade etmelidir. Onların birçok problemleri var. Bütün dünya Türkiye'ye bakıyor, haberiniz olsun. Bütün dünya işin merkezinin Türkiye olacağını, bizden evvel görüyor. Birkaç yabancıyı tanıyorum, bu işi bildiğim için bana hep gelmişlerdi. "Biz burada merkezi kuralım, sizinle beraber oraya gidelim", diyorlar. Ama bu işi de daha iyi organize ve kontrol etmemiz lazım. Yanlışlıklar yapılırsa, ondan sonra bir iki kırgınlık meydana gelirse, iş bozulur. Çok dikkatli davranmalıyız. Hakikaten bu kardeşlerimize yardımcı olmalıyız. İnsanlarımızın doğru işi yapıp yapmadıklarını da kontrol etmeliyiz. Bir yanlışlık yapmamalıdır.

21. Asır Türkiye'nin ve Türklerin Asrı Olmalıdır.

Tabii tek kapı sadece bu ülkeler değil. İşte kocaman bir Rusya'nın kapısı açıldı. Bu kapı kapalıydı bize. Bütün Güneydoğu, Avrupa ülkeleri açıldı. Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, Avrupa Ortak pazarı ile ilişkimiz var. Bütün bunlar Türkiye için çok önemli. Bu tarafta Güneyde, Arap âlemi ile yakınlığımız var. Kim ne derse desin, Türkiye 60 milyonluk büyük bir ülke olmaya namzettir. Ama bunun gereğini yerine getirmek zorundayız. Kendi ülkemizde demin anlattığım değişimi, bir konsensüse vararak götürmek mecburiyetindeyiz. Bunu götüremezsek, ilerde çok daha büyük problemlerle karşılaşacağız. Ama bunu götürebilsek, düzeltebilirsek ve bir takım problemler çıkmasını şimdiden önleyebilirsek ve burada bu uzlaşmayı gösterebilirsek, emin olunuz ilerisi çok parlak olacaktır. Çocuklarımıza, torunlarımıza, bizden sonra geleceklere daha birikimli, daha ileri bir Türkiye bırakacağız. Kanaatime göre, bu çok önemli. Batının zenginliği buradan geliyor. Batı, hep birikim yaparak gelmiş. Biz Cumhuriyet'ten bu tarafa yeni yeni başladık. Ancak şu anda çok büyük imkân var elimizde. Bunu yapabiliriz zannediyorum ve inşallah, 21. asra çok daha iyi girmeliyiz ve 21. asır Türkiye'nin ve Türklerin asrı olmalıdır. Hepinize çok teşekkür ederim.